

JOSIP ĐERDA

MEDITERAN I KRIZA NA BLISKOM ISTOKU

Agresija Izraela od 5. juna 1967. godine od prvog dana je opravdano ocijenjena kao dio šire zamišljene američko-atlantske zavjere protiv nezavisnih arapskih zemalja na tom području.

S druge strane – jednako opravdano se može smatrati da je ta šira zavjera, čiji je neposredni cilj u toj oblasti bio i nadalje ostaje obračun s nezavisnim snagama i progresivnim kretanjima na arapskom Istoku, pripremana i da se odvijala u sklopu krizne situacije, koja je početkom 1967. godine zahvatila mediteransku oblast, i posebno njen istočni dio. Među važnijim elementima te krizne situacije može se navesti gomilanje nuklearnog naoružanja i nosača tog oružja, antikomunistički vojni puč u Grčkoj, mahinacije oko Cipra i trzavice između Grčke i Turske, itd.

I

1) Ideja za intervenciju, s kojom bi se prekinuli procesi progresivne transformacije odnosa na arapskom Istoku, na jedan opći način proizlazi iz teorije i strateško-političke ocjene: da s raspadom kolonijalnih imperija i odlaskom kolonijalnih sila iz velikih afroazijskih područja nastaje opasan vakuum koji zapadni svijet treba što prije da popuni u interesu održavanja neizmijenjene ravnoteže snaga u svijetu. Graditelji tih teorija i ocjena nalazili su u pojavi novih nacionalnih država, na tlu bivših kolonijalnih imperija, potvrdu za svoja shvaćanja, utoliko više što su se nove zemlje postepeno u sve većem broju opredijelile za nezavisnu međunarodnu politiku i za progresivne promjene na unutrašnjem planu.

2) Intervencija na arapskom Istoku postala je aktualna i tokom vremena neophodna, konkretno zbog toga što područje arapskog Istoka stoji na tromedi triju kontinenata kao vrlo značajan strateški i saobraćajni prostor; što taj prostor obiluje ogromnim rezervama nafte i drugih sirovina; i na kraju, što su baš na tom prostoru dobili maha duboki procesi nacionalne privrede i političke emancipacije, koji su suzili prostor kolonijalnih interesa i doveli u pitanje vrlo krupne interese i pozicije glavnih sila zapadnog svijeta na čelu sa SAD. Kao posebno vidne etape u tom

procesu ističe se obaranje monarhije u Egiptu 1952. godine, likvidacija britanske vojne baze u oblasti Sueskog kanala, nacionalizacija sueske kompanije jula 1956. godine, i nakon neuspjele anglo-francuske agresije na Egipat 1956. godine likvidiranje, putem nacionalizacije i drugim mjerama, svih pozicija tih sila i interesa mnogih drugih zapadnih sila u Egiptu i u drugim okolnim arapskim zemljama.

3) Početkom sedme dekade u UAR-u se počeo provoditi program reformi u znaku prosocijalističke orijentacije na planu unutrašnjeg razvoja. Iako vrlo sporo, i uz stalne unutarnje trzavice, i u Iraku je nakon prevrata od 1958. godine, kada je zadat smrtni udarac poznatom bagdaskom paktu, na unutrašnjem planu prihvaćena slična orijentacija. Unutrašnja nestabilnost u Siriji nije spriječila da se u to vrijeme na vlasti održe režimi koji su proklamirali i postupno provodili antifeudalne i antiimperijalističke mjere u glavnim sferama života zemlje.

4) Čvrsta nesvrstana orijentacija zemalja na arapskom Istoku, koje su se vremenom oformile kao jedno od dinamičnih jezgara svjetskog nesvrstanog pokreta, dovela ih je na širem planu do sukoba s politikom vodećih sila na Zapadu, i posebno s politikom SAD, koja na jednoj strani teži da na Bliskom istoku zauzme mjesto bivših kolonijalnih sila, dok na drugoj strani istovremeno teži da proširi svoju hegemoniju u ostalim regionima svijeta.

5) Politika pritiska i neskrivene ambicije SAD da arapske zemlje podredi svojoj kontroli, utjecala je vrlo snažno na odnose i suradnju arapskih zemalja sa socijalističkim zemljama, posebno sa SSSR-om. Određeni odnosi su bili neophodni da bi se smanjili imperijalistički pritisci i da bi se što urednije provodio program planiranih reformi i modernizacija. Tako je tokom vremena došlo do znatnog smanjenja prisustva većine zapadnih sila u privrednom i političkom životu arapskih zemalja na Bliskom istoku i do vidnijeg porasta utjecaja socijalističkih zemalja u sferi izgradnje odbrambenih snaga, privredne izgradnje i političke akcije zemalja na arapskom Istoku.

II

Krajem 1966. godine i početkom 1967. godine nastale su neke okolnosti koje su navele američko-atlantsku politiku da neposredno postavi na dnevni red konkretne akcije, s kojima bi se prekinuli procesi emancipacije arapskih zemalja i s kojima bi se prišlo realizaciji plana uspostavljanja kontrole nad zemljama tog područja.

1) Unutrašnji razvoj, i posebno konsolidacija UAR-a, stigla je do tačke nakon koje bi svako odlaganje dovelo u pitanje željeni uspjeh planirane intervencije. Međunarodni položaj tih zemalja i njihova suradnja s nesvrstanim i socijalističkim zemljama učinili su neefikasnim sve forme utjecaja i pritiska i ukazivali su da je otvorena upotreba sile preostala kao jedina mogućnost efikasne akcije.

2) U tom istom periodu znatno je napredovao proces emancipacije evropskih zemalja od blokovske i hladnoratovske politike, što je dalo maha dezintegracionim tendencijama sistema NATO-a. Odljepljivanje Francuske od tog sistema predstavlja samo najviši izraz tih tendencija, koje se u nešto blažim formama javljaju i u drugim zemljama-članicama NATO-a.

3) Za američko-atlantsku politiku se javlja pitanje: kako zaustaviti te procese na tlu Evrope i unutar NATO-a, i ako to nije moguće, kako spasiti što se spasiti daće, i naročito, kako kompenzirati ispadanje Francuske iz sistema NATO-a, s poznatim posljedicama za taj sistem na evropskom kontinentu.

4) U tom okviru uslijedile su akcije za spasavanje mediteranskih pozicija NATO-a i za konsolidaciju njegovog južnog krila, koje sačinjavaju Italija, Grčka i Turska. Na toj liniji uslijedili su novi vojni aranžmani SAD s tim zemljama, stvaranje novih nuklearnih baza, vojni puč u Grčkoj, pripremanje slične operacije prije svega u Italiji, pripremanje likvidacije nezavisnosti Cipra, itd. i sve naglašenija militarizacija atlantske politike na mediteranskom prostoru.

5) Saniranje pozicija NATO na Mediteranu ima od početka dva dalja cilja: ofenzivno nastupanje protiv nezavisnih snaga na Bliskom istoku i miniranje međubalkanskih i međuevropskih procesa smirivanja i suradnje, odnosno prekidanje procesa emancipacije arapskih i evropskih zemalja.

III

1) Na prijelazu iz 1966. u 1967. ofenzivne operacije američko-atlantske politike u ta dva pravca našle su se kao bitni elementi jednog jedinstvenog plana akcija, u koji je Italija s poznatom inicijativom od januara 1967. (prekid pregovora i stavljanje na dnevni red zone B) pokušala ubaciti i neke svoje posebne revindikacije.

2) I po svojoj općoj orijentaciji, i po svom položaju, uloga i značaj Izraela dobili su nove vrijednosti u sklopu takvog plana akcije. Iako formalno nevezan za NATO ili SAD, Izrael se sa svojim stalnim aspiracijama našao i kao dragocjen saveznik i kao efikasan instrument američko-atlantske politike, koja dovodi u pun sklad ekspanzionističke aspiracije Izraela sa svojim ambicijama za kontroliranje arapskog Istoka i s planovima za miniranje novih odnosa i kretanja na Balkanu i Evropi.

67. } 3) Arapsko-izraelski spor je starijeg datuma nego što su planovi suvremene američke politike na Mediteranu i na Bliskom istoku. Ali taj je spor na inicijativu Izraela i antiarapskih sila na Zapadu 1956. godine prerastao u agresiju i doveo do vrlo akutne krize. Juna 1967. stvari su se u najvećoj mjeri ponovile, s jedinom razlikom što su ulogu kolonijalnih sila (Velike Britanije i Francuske) preuzele na sebe SAD.

4) I bez takvog, najprije kolonijalnog, a potom imperijalističko-neo-kolonijalnog konteksta, spor Izraela i arapskih zemalja izaziva stalna trvenja i prijeti oružanim sukobima, i to zato što ni Izrael ni njegovi protektori nisu poštovali i ne poštuju osnovne odluke UN: prvo, odluke o repatrijaciji i kompenzaciji izbjeglica iz Palestine, odnosno odluke o vraćanju naroda u domove iz kojih su istjerani, i drugo, ugovore o primirju i sistem OUN za Kontrolu odredaba primirja.

5) Pokušavajući analizirati duže vremensko razdoblje, spor Izraela i arapskih zemalja mogao je naći prihvatljivo rješenje u toku progresivne transformacije odnosa na Bliskom istoku i u skladu s osnovnim odlukama OUN s tim što bi vrlo vjerojatno konačno rješenje dovelo do promjene u sadašnjoj strukturi i formi države Izrael, koju bi morala zamijeniti država organizirana na federativnim osnovama.

IV

1) Ima dovoljno razloga za vjerovanje da vodeći krugovi u Izraelu i SAD nisu imali interesa za takva rješenja, niti uopće za miroljubiva demokratska rješenja, koja bi dovela do stabilizacije odnosa na Bliskom istoku, jer bi to dalo maha progresivnim kretanjima.

2) Agresija od 5. juna 1967. godine predstavlja kombinirani pokušaj Izraela i SAD da nametnu svoje rješenje Arapima. Prostim okom se dade utvrditi da bi to rješenje trebalo da dovede do razaranja nezavisne i progresivne orijentacije u arapskim zemljama i do učvršćenja Izraela kao baze u jednom vojnopoličkom sistemu – koji bi omogućio nastupanje prema balkanskim i evropskim prostorima i koji bi, svojom kontrolom nad arapskih Istokom, otvorio putove k Africi, Aziji i prema SSSR-u.

3) Iz izloženih činjenica se može razabrati kako je velik značaj likvidacije posljedica agresije na Bliskom istoku za sudbinu nezavisnog i progresivnog razvoja na tim stranama i za dalji tok procesa blokovske emancipacije na tlu Evrope.

Neodložna i bezuvjetna likvidacija posljedica agresije na Bliskom istoku je preduvjet za demokratsko rješenje arapsko-izraelskog spora, u skladu s odlukama OUN i s interesima trajnijeg smirenja na Bliskom istoku.

Ali u tome je isto tako jedan od preduvjeta za osiguranje međuevropskih tokova suradnje i za pretvaranje Mediterana u zonu mira, s naslonom na evropsko smirenje i emancipaciju na tlu arapsko-afričkih zemalja.

4) Kriza na Bliskom istoku spada među glavne posljedice i uzroke krize na mediteranskom prostoru. Likvidacija njenih posljedica doprinijela bi zato vrlo osjetno naporima za smirenje na Mediteranu. Isto tako, sve akcije za suzbijanje akcija i inicijativa atlantsko-imperijalističke politke na Mediteranu doprinose smirenju na Bliskom istoku.

Da bi Mediteran postao zona mira, valja se oduprijeti svim akcijama i manifestacijama američko-atlantske politike, i u kasnijim fazama, eliminirati sve strano miješanje u poslove mediteranskih zemalja.

U sadašnjim odnosima prisustvo vojnih snaga SSSR-a u ovoj oblasti doprinosi stabilnijoj ravnoteži i neutralizira agresivne akcije imperijalizma, olakšavajući napore za konsolidaciju nezavisne arapske politike. To će biti potrebno sve dok izgradnja zone mira ne bude napredovala u tolikoj mjeri, da će omogućiti istovremeno i uravnoteženo odstranjenje svih vojnih baza i stranih vojnih prisustava s ovog područja.